

A 350 esztendőös Tudományegyetem¹

Azok a történelmi és eszmei áramlatok, amelyek az elmúlt három és fél évszázadban hazánkban átvonultak, az Egyetem életében, működésének irányában és feltételeiben is mély nyomokat hagytak. A most megnyíló kiállítás a szemléltetés eszközeivel kívánja megjeleníteni az Egyetem történetét, kiemelve annak haladó vonásait.

1635. május 12-én írta alá *Pázmány Péter* a Tudományegyetem e kiállításon megtekinthető alapító oklevelét. Kezdetben két karral indult: filozófiai és teológiai karral. 1667-ben harmadikként jogi kar létesült és 1769-ben, még Nagyszombaton, életre hívták az orvosi kart.

A korábbi egyetemtörténeti kiállítások, úgymint az 1935-ös és az 1960-as, csupán dokumentumok bemutatására szorítkoztak. A mostani kiállítás abban különbözik az előbbiektől, hogy eredeti *Pázmány-relikviákat* és oktatási eszközöket is közszemlére állít. Így ezen a kiállításon először láthatja a közönség *Pázmány Péter* rektori sapkáját és rektori mellkeresztjét. A *Pázmány-relikviákat* követően tekinthetők meg *Eötvös* legkorábbi ingái, az ingák működéséről magyarázatot kaphat az érdeklődő. A kiállításnak ez az első része az alapító *Pázmány Péternek* és a névadó *Eötvös Lorándnak* állít emléket. Ezek a nevek az Egyetem fejlődésének legrégibb és legújabb korszakát és jellegét érzékeltetik.

Az Egyetem fejlődésében, felvirágztatásában vitathatatlan érdeme volt két Habsburg uralkodónak, *Mária Teréziának* és *II. Józsefnek*. Emléküknek arcképeikkel és emlékéremmel adózik a kiállítás.

A nagyszombati évtizedekkel külön rész foglalkozik; itt látható többek között az Egyetemet és az egyetemi templomot építő *Spazzo mester* képe. A nagyszombati múzeum segítségével megtekinthetünk néhány *Krisztus-domborulatú* téglat is, melyekből az egyetemi épületeket annak idején felépítették.

A nagyszombati éveket követően a költöztetés és a rövid ideig tartó budai tartózkodás időszakára társul elénk. Szintén nagyszombati segítséggel látható a diákok búcsúdalának szövege latinul és magyar műfordításban. Dallamát az Egyetemi Énekkar előadásában ismerheti meg a kiállítás közönsége.

A kiállításon láthatók az egyetemi jogarok, a rektori és a négy dékáni pedum — ezekből kettőt *Pázmány Péter* ajándékozott az Egyetemnek —, valamint a rektori, dékáni aranyláncok és az Egyetem zászlói.

A nagyszombati egyetem tanár- és papnövendékeinek egyaránt oktatott matematikát és fizikát, amit könyvekkel és oktató eszközökkel szemléltetnek. Alig született meg Európa legjobb fizikusainak műhelyében a leideni palack, a nagyszombatiak már beszerezték és oktatták a működési elvét. A fizika és kémia oktatásában használt, Nagyszombatról származó eszközök a kor színvonalán állóak. Külön egységet szentelnek a fizikaoktatás tárgykorán belül *Jedlik* Anyosnak és *Eötvös Lorándnak* és gazdag anyaggal mutatják be a kémiaoktatást is. Ha ezt a néhány nevet kiemeltük, az nem feltétlenül értéksorrend.

A XVIII. századi orvospépzés eszközei megkapóan szépek. Ezek egy részét *II. József* még trónörökös korában szerezte be az Egyetemnek. A kiállított tárgyak között láthatóak a korabeli vándorsebészek és szülészek orvosi eszközei is.

¹Elhangzott az ELTE 350 éves történetét bemutató kiállítás megnyitóján, a Budavári Palotában, 1985. május 14-én. (Szerk.)

A természettudományi, orvosi és egyes bölcsész szakok tevékenységét szemléltető tárgyi eszközök mellett a jogi és a teológiai szak munkáját könyvekkel és tanári portrékkal tudja bemutatni a kiállítás. A Botanikus-kert kezdetben az orvostudományt szolgálta és a gyógynövények használatával és természetével ismertette meg az orvostanhallgatókat; mindezekről gazdag anyagot láthat az érdeklődő.

Az egyetemek fő célja a tudományos képzés, így ez az egyetemtörténeti kiállítás némiképp tudománytörténeti kiállítás is. Az egyetemek fő szereplői azonban mégiscsak a tanárok és a diákok, ezért a kiállítás viszonylagos teljességének elengedhetetlen feltétele: izelítőt adni róluk. Ennek keretében villantják fel a kollégiumi életet, mutatják be az egykori szemináriumokat, a nemesi konviktot és gazdag anyaggal szemléltetik az európai színvonalú Eötvös Kollégiumot.

Nem hiányozhatnak az egyetem legjobb hagyományait bemutató képek és könyvek sem. Izelítőt kaphatunk a Galilei-kör tevékenységéről, bepillanthatunk a NÉKOSZ-kollégiumok világába és tájékozódhatunk az egyetemi hallgatók mai munkájáról és életkörülményeiről.

Az Egyetem nemzetközi kapcsolatainak két területét szemléltetik: térképen mutatják be a látogatóknak a fűvészkert kiterjedt magcsere kapcsolatát és elénk tárják az Egyiptológiai Tanszék legújabb egyiptomi ásatásainak tárgyi emlékeit.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem nem egyetlen jogutódja a Pázmány Péter alapította Egyetemnek. Belőle vált ki a Semmelweis Orvostudományi Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Hittudományi Akadémia is. A Tudományegyetem kebelén belül indult meg az állatorvosképzés: az Állatorvosi Főiskolának pedig az Orvosi Kar volt a bölcsője. Egy-két tárgyi anyagot és oklevelet az állatorvosképzés múltjából is bemutat a kiállítás.

A Habsburg Birodalom első polgári Mérnöképző Intézete, az Institutum Geometricum is a Tudományegyetemen belül, annak matematika-geometria tanszéke mellett jött létre 1782-ben. Közbevetőleg jegyzem meg, hogy a magyarországi folyamatos mérnöképzés innen keltezhető két évszázadáról a közelmúltban emlékeztünk meg. A műszaki egyetemi képzés azonban mintegy hetven éven át, 1850-ig — az Institutum Geometricum különválásáig — a Tudományegyetemen folyt és ez a hetven év igen gyümölcsöző volt. Itt képezték legjobb vízszabályozó mérnökeinket, az innen kikerült mérnökök térképezték fel Pestet és Budát. Munkájuk eredménye a mai várostörténeti kutatás elsőrendű forrása. Ezekből a remek térképekből nem is egyet láthat a kiállítás közönsége. Ennek az Intézetnek a növendékei tették elviselhetővé az évszázadokon át elhanyagolt utakat, szabályozták a Tiszát és a Dunát, csatornákat építettek, mocsaras területeket tettek megművelhetővé.

Az Egyetemen tanító Európa-hírű professzorok, országunk korszakváltásaiban, társadalmunk formálásában szerepet vállaló oktatók és tanítványok nevét felsorolni lehetetlen. Áldozunk tisztelettel és hálával emléküknak.

Ahhoz, hogy a nagy múltú Egyetem megőrizze hírnevét és rangját a világ hasonló intézményei között, hogy továbbra is betöltse fontos szerepét hazánkban, számos feladatot kell — a tudomány állandó művelése mellett — sikerrel megoldania. Csak példaként említem a következőket: az oktató-nevelő munka színvonalának emelése, a pedagógusképzés kiemelt figyelembe való részesítése, a továbbképzés teljes körű megvalósítása, a társadalmi-gazdasági igények iránti nyitottság fokozása. Az Egyetem viszont a kormányzati szervektől várja az olyan ismert

gondjainak megoldását, mint például működési feltételeinek, valamint a pedagógusi munka anyagi elismerésének javítása.

A kiállítás szakszerű és gondos megrendezéséért mindenkinek, akit illet, valamennyiünk nevében köszönetet mondok.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében nyitom meg az Egyetem múltját, egyszersmind művelődésügyünk és a hazai tudományosság fejlődését gazdagon bemutató kiállítást.

Dr. Trautmann Rezső

125 éve született Borovszky Samu

Pest, Nógrád, Heves, Zemplén, Győr és még egy sor megye településeinek történetét kutatva mindnyájan szívesen vesszük kezünkbe a *Magyarország Vármegyéi és Városai* című illusztris kiadvány köteteit, amelyek szerkesztését a nagyszabású vállalkozás résztvevői Borovszky Samura bízták. Nevét ott találjuk a Heraldikai és Genealógiai Társaság, a Történelmi Társulat, a Néprajzi Társaság választmányi tagjainak sorában, a Révai Lexikon munkatársai, a Nagy Képes Világtörténet írói és szerkesztői között, historiográfiánk azonban kissé megfélekedett róla. A századforduló tényeket tisztelő, pozitívista történetírói közé tartozott, aki munkássága elismeréseként 1899-ben tagja lett a Magyar Tudományos Akadémiának, sőt 1908 decemberében a Történelmi Társulat titkárának választotta. Szervező, koordináló tevékenysége — történetírói munkássága mellett — szintén jelentős volt.

1860. október 25-én született Bácsordason (ma: Karavukovo, Jug.). Apja mérnöki diplomát szerzett, azonban mint egykori 1848-as honvéd, nem kaphatott képzettségének megfelelő állást. Az 1860-as években először Bácsordason majd Pincéden (ma: Pivnica, Jug.) jegyzőként dolgozott. 1870-ben Nagyszalonta magisztrátusa városi mérnökként alkalmazta, ahol 1873-ig állt szolgálatban. Ekkor Békésre költöztek, ahol azonban 3 év múlva elvesztette állását, feleségét, 6 gyermekét pedig magára hagyta.

Borovszky Samu elemi iskolát Pincéden és Nagyszalontán végezte, majd a nagyszalontai, illetőleg a békési gimnáziumba került. Apja távozása után a nincstelen család Budapestre költözött, ahol Borovszky Samu 1879-ben befejezte gimnáziumi tanulmányait. Megélhetéséről magántanítóként és korrektorként gondoskodott. 1879-ben a bölcsészkar történelem szakán ösztöndíjjal kezdte meg tanulmányait, 1883-ban kapott diplomát, és még abban az évben a doktori címet is megszerezte. Nagy fordulatot jelentett életében, amikor Lónyay Menyhért, az Akadémia akkori elnöke pártfogásába vette és egyetemi tanulmányai befejezése után az Akadémia irattárnokává nevezte ki. Ily módon könnyen bejuthatott a fővárosi könyvtárakba, levéltárakba, kapcsolatba léphetett az Akadémia történetíró tagjaival.

Pályája kezdetén a népvándorlás és a honfoglalás korával foglalkozott. A dákokról szóló értekezése már 1883-ban megjelent, majd a népvándorláskori írókat tanulmányozva a longobárdok, hunok, avarok történetét írta meg. A népvándorlásról szóló nagyszabású összefoglalója a Nagy Képes Világtörténet IV. kötetében látott napvilágot. 1894-ben jelent meg a honfoglalással kapcsolatos munkája, amelyben a korábban rendelkezésre álló források elemzésével az események bemutatása mellett az ország akkori képét is megrajzolta.

A történetírás az új, elsősorban a régészeti források feltárásával Borovszky összefoglaló műveit már sok esetben meghaladta, kisebb lélegzetű munkái azonban így is időtállóak. 1900-ban például a Századokban Németújvár, Vas megyei mezőváros XVII. századi jegyzőkönyvét ismertette, 1899-ben az Irodalomtörténeti Közlemények hasábjain „Debreceni írók és tanárok 1588—1700” címmel elsősorban iskolai anyagokhoz dolgozott fel. Foglalkozott a városépítészettel, családok történetével, akadémiai székfoglaló értekezését pedig a nagylaki uradalom történetéből írta.

A Magyar Történelmi Társulat titkáráként 1909-től 1912-ig szerkesztette a Századokat. Irányelveim című beköszöntőjében kiemelte, hogy a folyóirat legfontosabb feladatának a tudományos cikkek közlését és a hazai történetírás előmozdítását tartja, de gondot kíván fordítani az új nemzedék nevelésére, és a szélesebb olvasóközönységgel, a történelemkedvelőkkel való kapcsolattartásra is. Javasolta a szerzőknek, hogy a politikátörténeten kívül foglalkozzanak társadalom-, művelődés- és gazdaságtörténeti kérdésekkel.